

Nr 197.

Av herr **Herlitz m. fl.**, om utredning angående statens skyldighet att giva ersättning vid intrång i enskildas äganderätt och ekonomiska frihet.

Kristidens erfarenheter ha ställt frågan om statligt tvång och enskild frihet på det ekonomiska livets område i den allra skarpaste belysning. I en omfattning, som förut var otänkbar, tvingas den enskilde att avstå sådan egendom det allmänna behöver, och i beskattningsväg går han miste om en allt större del av sin inkomst. Äganderätten angripes också i så måtto att hans fria förfogande över sin egendom — lös och fast — på mångahanda sätt kringskäres. Han får icke fritt bruka den för egna behov; på mångahanda sätt hämmas hans frihet av förbud och av nödvändigheten att inhämta myndigheters tillstånd till allsköns förfoganden. På enahanda sätt regleras också egendomsutbytet: friheten att köpa och sälja är på mångfaldiga sätt kringskuren. På detta sätt undergrävd blir äganderätten i mångt och mycket ett skal utan kärna. Utvecklingen har också medfört, att näringsfriheten ersatts av en statlig reglering som går vida längre än under något tidigare skede av vår historia. Även i övrigt har medborgarnas rätt att fritt förfoga över sin arbetskraft inskränkts. Vi hava med andra ord glidit in i en ordning, där staten helt tagit det ekonomiska livet i sin hand. Man vänjer sig att i första hand betrakta den enskildes tillgångar — hans egendom och hans arbetskraft — såsom folkhushållets, med andra ord som tillgångar över vilka staten förfogar på planmässigt sätt eller över vilka den i allt fall kan förfoga över så snart så befinnes lämpligt.

Verkningarna av detta förhållande erfaras måhända närmast av handels- och den industriella produktionens män, men också i mycket vidare kretsar; av bilägare, som få avstå sina bilringar, jordbrukare, som avstå sin fodersäd och som även i övrigt se sin rörelsefrihet kringskuren genom allsköns regleringar, idkare av yrkesmässig automobiltrafik, o. s. v. För övrigt erfar varje medborgare i sin enskilda hushållning direkt och indirekt den otrygghet, som de statliga ingripandena medföra, och verkningarna i övrigt av den statliga hushållningen. Dessa sträcka sig i själva verket till alla lager av vårt folk.

Visste man att de företeelser, som här i största korthet skildrats, uteslutande vore betingade av kristiden och komme att försvinna, när en gång det yttre trycket lättar, kunde man betrakta dem som tillfälliga avsteg från en ordning, som snart komme att återställas, vore det knappast anledning att här skärskåda dem ur principiella synpunkter. Man måste emellertid se dem i större sammanhang. Man måste göra klart för sig, att den ordning

under vilken vi nu leva endast delvis betingas av kristidsförhållandena. Den utveckling i statssocialistisk riktning, som under denna tid så starkt accentuerats, hade i själva verket — det får man ej glömma — begynt långt dessförinnan. Och man kan räkna med att de krafter, som bestämt utvecklingen före världskriget, även komma att med styrka göra sig gällande efter dess slut. Här skall ej göras något försök att analysera dessa krafter, som varit av många olika slag. Det må vara nog att framhålla betydelsen av att under de senaste årtiondena socialdemokratien, med sin starka tilltro till statlig ledning och statlig hushållning, vunnit ett alltmer dominerande inflytande i svensk politik och i detta nu intager en mycket stark maktställning. Man måste i detta sammanhang skänka uppmärksamhet åt den på socialdemokratiskt håll förefintliga tendensen att begagna kristidens ekonomiska planhushållning som inkörspport till en mera varaktig ordning. Och det kan befaras att sådana strävanden komma att gynnas genom vanor, som grundlagts eller befästs under kristiden. Vi åsyfta därmed ej att medborgarna i allmänhet skulle lärt sig att uppskatta den statssocialistiska ordningen såsom ändamålsenlig och värd att värnas och förkovras. Vi syfta endast på det förhållandet, att människorna så lätt vänjas att uppfatta den ordning under vilken de leva som naturlig, inrätta sina arbetsvanor, levnadsvanor och tankevanor efter den.

I ett sådant läge är det utomordentligt angeläget att hålla problemen levande. Tidsläget inbjuder till en allvarlig eftertanke över frågan om statens och medborgarnas ställning i det ekonomiska livet. Försummas detta, inträffar det lätt nog, att vi genom omständigheternas makt, utan att egentligen se det och vilja det, glida in i en mycket äventyrlig utveckling.

Gentemot den statssocialistiska strömningen kan det ej ifrågakomma att resa kravet på en återgång till den helt obegränsade äganderätten, den fulla näringsfriheten. Det måste stå klart för alla och envar och behöver ej här utvecklas, att ett visst mått av statlig reglering under alla förhållanden är ofrånkomligt.

Vad som däremot i dagens läge alltför mycket förbises och därför måste göras klart är att problemet har två sidor. Det är angeläget att begrunda å ena sidan de brister och ofullkomligheter, som vidlåda den statliga ledningen och den statliga reglementeringen, å andra sidan styrkan hos de fria krafterna på det ekonomiska livets område.

Synnerligen farlig är den föreställningen — åt vilken alltflera människor nu för tiden tanklöst hemfalla — att staten förmår ställa allt till rätta. Den har för många människor intagit den gudomliga försynens plats; den ter sig allvis, allvetande och allsmäktig. Eller också framstår den som ett sinnrikt maskineri, som det i denna teknikens tidsålder är lätt att ännu mera fullända. Det är angeläget att taga sig till vara för slik vidskepelse och att med all styrka fasthålla den sanningen, att statens verk endast är fattiga, syndiga människors, att allt vad den presterar beror av de människor, som verka i

dess namn: deras klokhet, insikt, kunskap, kraft, energi, skapande fantasi, offervilja, rättrådighet. Därpå kommer det så mycket mera an, som de faktorer, vilka mana fram sådana krafter inom det enskilda livet, icke på samma sätt äro till finnandes inom det offentliga. Det finns alltid rum för tvivelsmål om lagstiftarens förmåga att överblicka och på ett rationellt sätt reglera de livsförhållanden i vilka han ingriper. Man måste alltid fråga sig om myndigheter och tjänstemän gå i land med de stora uppgifter man lägger på dem. Det är angeläget att ständigt anställa jämförelser mellan vad som kan åstadkommas av en statlig byråkrati och av fria medborgerliga krafter. Kristiden har i detta hänseende försett oss med ett omfattande och betydelsefullt erfarenhetsmaterial. Det innebär ingen generell kritik av myndigheter och krisorgan, om man konstaterar det i sakens natur liggande förhållandet, att de i mångahanda hänseenden misslyckats, då de haft att träda i stället för de fria krafterna på det ekonomiska livets område.

Statens ekonomiska krafter måste rannsakas med lika realistisk, lika illusionslös blick som dess personliga krafter. Alltför ofta utgår man tanklöst från att dess ekonomiska resurser äro outtömliga.

Mot den vidskepliga övertron på staten måste man ställa tron på människorna. Samhällets styrka ligger hos människorna, och deras kraft blir störst, då de fritt välja sin väg under ansvar för valets följder. Deras naturliga strävan att fylla en uppgift och utföra nyttiga ting är en oundgänglig drivkraft i samhällslivet. Klarare än statens organ kunna människorna förnimma behoven och uppgifterna; lättare och smidigare än det tunga statsmaskineriet rätta de sin gärning efter dem. Det är de fria medborgerliga insatserna, som göra folkets liv mångsidigt och rikt, medan statens tunga hand likriktar och förkväver. Och i den fria medborgerliga insatsen bor en skapande kraft, som av intet kan ersättas. Den mänskliga arbetskraften kommer bäst till nytta, om den fritt får söka sin väg efter håg och fallenhet. Och den ekonomiska friheten — rätten att själv råda över sina ägodelar — är den grundval, utan vilken intet skapande arbete kan utföras inom näringslivet. Om man snör in de produktiva krafterna i en statlig tvångströja och om man berövar den som arbetar hans arbetes frukter, förtvinar den företagsamhet, som skapar välstånd och därmed det ekonomiska underlaget för statens egen verksamhet. Om friheten förtjänar att vårdas och värnas, är det sålunda icke egentligen därför att människornas egensinniga lust att göra vad som faller dem in skulle förtjäna respekt. Egennyttan är visserligen en mäktig drivfjäder till skapande verksamhet, men om den respekteras, är det just med hänsyn till det gagn den, med eller utan avsikt, kan göra. Vård att värnas är friheten därför att den kan lända samhället till gagn. Särskilt är det anledning att understryka den ekonomiska frihetens värde som trygghetsfaktor.

Det är ett elementärt behov hos människorna att bliva »fria från fruktan» och göra tillvaron beräknelig, att skapa tillförsikt och trygghet som jordmån för samhällsbyggande arbete.

Kännetecknande för den moderna staten är dess strävan att skapa trygghet åt människorna genom ekonomiskt stöd. Man skall här icke endast ha socialvården i tankarna utan även många andra ting: jordbruksregleringen, varjehanda former för understöd åt näringslivet o. s. v. Allt större grupper av människor få för övrigt sin säkra bärgning såsom löntagare i allmän tjänst. I närvarande stund äro det allmännas pengar trygghetens grundval för större delen av vårt folk: icke blott löntagare, pensionärer och andra understödstagare, utan också jordbrukare, andra producenter, vilkas avsättning staten garanterat, och deras anställda o. s. v. Nya steg i samma riktning tagas oavlåtligt; då friheten beskäres på det ekonomiska området, ser sig staten ofta nödsakad att sörja för näringslivets trygghet i andra former. Ingreppen medföra att staten på olika sätt får taga bördor på sig: ersätta förluster, ge garanti mot sådana, o. s. v.

Det är en källa till glädje, att staten haft tillräcklig ekonomisk styrka för att utföra detta betydelsefulla verk till människornas trygghet och trivsel.

Man måste emellertid fatta den finansiella grundvalen i ögonsikte. Om staten varit i stånd att hjälpa så som skett, är det med begagnande av skatteintäkterna från ett rikt utvecklat näringsliv. Men näringslivet har utvecklats på frihetens grund. Den trygghet som skapas av skattebetalarnas pengar blir en illusion, om de krafter, som vidmakthålla vårt välstånd, förtvina.

Man måste också fasthålla att då staten ger ekonomisk hjälp, detta ofta betyder att den enskilde undgår följderna av bristande förtänksamhet och handlingskraft. Detta är för det första icke i överensstämmelse med rättvisans fordringar. Det är för det andra ur samhällelig synpunkt äventyrligt. Känslan av ansvar slappas. Farorna och riskerna komma ej att på samma sätt som eljest stimulera medborgarnas krafter. Sådana företeelser möter man inom socialvården i form av en passiv understödstaranda. Man iakttagert dem också inom näringslivet, där det »byråkratiseras» under statens ledning och skydd. Det måste stå klart, att om sålunda ansvars känsla och företagsamhet förtvina, samhället mister vad som hittills varit dess starkaste drivkraft.

Det är angeläget att ständigt hava dessa perspektiv i ögonsikte. Det är farligt, om människorna vänjas vid beroendet av statens välvilja med allt det tvång som därav följer, vid sådan trygghet, som statens pengar kunna giva i ett ofrihetens samhälle.

Mot den trygghet, som staten skapar genom sina pengar, måste man alltid ställa den trygghet, som skapas genom den frie mannens egna krafter i ett arbete, som får sin mening och sitt värde däri, att det motsvarar verkliga behov och där faran, som hör till livets ofrånkomliga ordning, eggat och stålsätter.

Det är sålunda av omätlig betydelse att staten skyddar den enskilde vid sin lagfångna egendom och friheten att utnyttja sin arbetskraft och att han sålunda vet sig kunna fritt förfoga över sin egendom — till eget bruk och

som led i produktiv verksamhet — och sin arbetskraft. Denna frihet ger honom möjlighet att inrikta sitt produktiva arbete på det sätt han själv finner lämpligt och stimulerar honom på samma gång till sådant arbete. Säker om att få njuta dess frukter, om han spänner sina krafter och ger arbetet en samhällsgagnande riktning så att det svarar mot människornas behov, blir han också redo att bära de risker som ett misslyckande kan föra med sig. Det är detta produktiva arbete, i skydd av statens värn om den enskilda äganderätten och om arbetskraftens frihet, som mer än någonting annat är ägnat att skapa välstånd och trivsel — väl till märkandes ej blott för den vars egendom och arbetskraft sålunda skyddas utan också för de många andra som genom honom få utvägar att försörja sig.

Det är ej nog, att statsmakterna sörja för att den enskilde vid varje tidpunkt får njuta ett så stort mått av frihet, som befinnes skäligt. Han måste också ha säkerhet för framtiden: han måste kunna räkna med att det som han förvärvat icke kommer att tagas ifrån honom. Detta rättssäkerhetskrav är lika betydelsefullt för småbrukaren, för hantverkaren, för godsägaren, för industriidkaren, för den som samlat en blygsam sparpennning, för stor Kapitalisten, för godsägarens och industriidkarens arbetstagare och för dem, åt vilka kapitalet ger arbete.

Det är emellertid icke enbart ur ekonomisk synpunkt som den ekonomiska friheten är av avgörande vikt. Den står tillika i oupplösligt samband med den andliga friheten, som är ett ekonomiskt samhälles livsluft. Vårt samhällsliv får sin mångsidighet och rikedom genom människor, som tänka sina egna tankar; kulturlivets och tankeutbytetts frihet är den oundgängliga förutsättningen för allt framåtskridande. Det är en farlig illusion att tro att dessa krafter kunna hållas vid makt i ett samhälle där den ekonomiska friheten förkvävts. Man får icke underskatta faran för att den medborgerliga viljan förtvinar, att väljarskarorna hamna i passiv undersåtlighet och självstyrelsen förvissnar, om människorna i allt för hög grad bliva beroende av staten och dess välvilja. Man får icke underskatta de hinder, som redan i detta nu resa sig för nya och kritiska tankars växt, det tryck på åsiktsbildningen, som — öppet eller i det fördolda, avsiktligt eller oavsiktligt — utgår från de makthavande. Otaliga äro de människor, som trögt hålla fast vid den bestående ordningen, icke minst med tanke på en eller annan förmån som »välfärdspolitiken» bereder dem. Mången erfar också på ett kännbart sätt vådorna av att förfäktat sådana tankar som äro misshagliga för de styrande. Det är på sådana vägar den fria opinionsbildningen — demokratiens livsnerv — förkväves.

En väsentlig riktlinje för samhällelig strävan måste alltså vara, att så många människor som möjligt må kunna bygga sin tillvaro på tryggad besittning av sin egendom och på rätten att efter egen håg och egen läggning utnyttja sin arbetskraft.

Det har redan anmärkts, att den ekonomiska friheten under alla omstän-

digheter måste tåla inskränkningar. Tvång och frihet måste vägas mot varandra. Här skall icke göras något försök att angiva allmängiltiga grundsatser, efter vilka denna avvägning bör ske. Angeläget är emellertid — med avseende fäst på den strömning i riktning mot statstväng som kännetecknar tiden — att betona, att de värden, som ligga i ekonomisk frihet, icke få tillspilloigas. Bestämda gensagor måste resas mot tendensen att utan betänklighet driva den statliga regleringen hur långt som helst. Om t. ex. äganderätten blir ett skal utan kärna, kan man icke räkna på att den i längden skall kunna verka som en trygghetsskapande faktor i samhället. Särskilt är det ansläget, att äganderätten, hur dess innehåll nu än gestaltas, utformas med rättssäkerhetens krav för ögonen, så att icke godtyckliga, ojämnt drabbande, opåräknliga ingrepp hota de produktiva, välståndsskapande krafterna.

Den konkreta uppgift, inför vilken vi nu stå, består närmast däri, att den ordning, som skapats under krislägets tryck, så snart som det är möjligt måste ersättas av en ordning, som i anknytning till fast rotade svenska samhällstraditioner ger tillbörligt utrymme åt den ekonomiska friheten som trygghets- och välståndsskapande faktor. Vi få icke falla offer för vanor och tänkesätt, som insmugit sig under kristiden. Den grundsatsen måste uppställas, att *de under kristiden vidtagna föranstaltningarna icke få upprätthållas längre än som verkligen befinnes oundgängligen nödvändigt för övervinnande av de särskilda svårigheter som kristiden fört med sig.*

Vi vilja icke hemställa om något riksdagens beslut i den riktning som här åsyftats. Statsmakternas vilja att skapa en hållbarare grundval för svenskt produktivt arbete än den statssocialistiska ordningen kan ju i andra former komma till uttryck.

Då frågan om den ekonomiska friheten här upprullats är det i annat syfte. I den mån intrång göras i den enskildes äganderätt, hans näringsfrihet eller hans frihet att i övrigt förfoga över sin arbetskraft, uppkommer frågan, *i vilken utsträckning staten skall giva ersättning för den skada som därigenom vållas honom.* Detta spörsmål — vars sammanhang med de spörsmål, som i det föregående behandlats, torde vara uppenbart — har fått allt större betydelse, ju längre de statliga ingreppen sträckt sig. Under kristiden har det för många medborgare blivit av avgörande vikt, och det är uppenbart att det också framdeles, även om det statliga tvånget lättar, måste tilldraga sig den största uppmärksamhet. En överblick över detta spörsmåls läge måste just nu te sig i hög grad påkallad. Det bör också låta sig göra att med hjälp av en sådan överblick uppdraga vissa allmänna riktlinjer för ersättningsrätten. I den mån detta visar sig möjligt, fullföljes, på ett praktiskt betydelsefullt, efter tidsläget avpassat sätt, den trygghets- och rättssäkerhetstänke som ligger bakom äganderätten, näringsfriheten och friheten i övrigt på det ekonomiska livets område. Om statsmakterna ådagalägga, att de behjarta detta spörsmål, ligger sålunda däri i själva verket en icke betydelse-

lös deklaration till förmån för sådana synpunkter som i det föregående utvecklets.

Svensk rätt erkänner obetingat att ersättning bör givas, då den enskilde tvingas att avstå sin egendom till det allmänna. Annorlunda förhåller det sig då statens ingrepp taga sig den formen, att ägaren, med bibehållen äganderätt, får se sin förfoganderätt kringskuren, eller då intrång göres i näringsfriheten eller friheten att i övrigt förfoga över arbetskraften, eller då han på annat sätt tillskyndas ekonomisk skada från statens sida. Det är ju uppenbart att det i otaliga sådana fall icke kan bli fråga om någon ersättning. Men det finnes många lägen i vilka rättsmedvetandet måste finna det ytterst obilligt, att väsentlig skada eller förlust skall tillskyndas utan vederlag.

I åtskilliga fall har också ersättning givits. Några lösryckta exempel må anföras. Vid monopolisering av vissa näringsgrenar har ersättning givits såväl åt därav drabbade näringsidkare som åt deras anställda. Från kristiden må erinras att ägare av vara under beslag kan framtvunga varans avstående enligt förfoganderättslagens regler, med däri bestämd rätt till ersättning. Ersättning har givits åt fastighetsägare, som lidit intrång med hänsyn till försvarets intressen, o. s. v. Vissa författningar stipulera en statens ersättningsskyldighet vid skada som rättsstridigt vållats av dess befattningshavare. Sådan ersättningsskyldighet har också i åtskilliga fall utdömts av domstolarna utan direkt stöd i positiv lag. Stundom beredes vederlag annorledes än genom ersättning i penningar. Skogsägare som avverka ved åtnjuta statsgaranti för dess avsättning. Det hör med till bilden att statsmakterna stundom söka ställa allt till rätta utan att tanken på ersättningsanspråk i egentlig mening blir aktuell. Näringsidkare som drabbas av besvärliga ingrepp soulageras kanske genom prissättningen på varor som de köpa och sälja. Ett slags gammaldags landsfaderlig omvårdnad om medborgarnas välfärd gör sig gällande oberoende av alla rättsföreställningar.

Bakom dessa och liknande regler ligga ofta nog ganska noggranna utredningar. Men oftast hava de principiella synpunkterna lyst med sin frånvaro. Det har långt ifrån alltid stått klart för lagstiftaren att han haft att göra med de viktiga frågorna om äganderättens och den ekonomiska frihetens innebörd. Ofta nog hava sådana synpunkter skjulits undan med förklaringen att den enskilde ej har någon »rätt» att göra gällande, att staten ej har någon »skyldighet» att giva ersättning. Aldrig har det förekommit, att spørgsmålet i hela sin vidd underkastats granskning ur principiella synpunkter.

Därför kan man icke heller vid en överblick över spørgsmålets nuvarande läge undgå ett starkt intryck av planlöshet, stundom godtycke. Ersättning gives sålunda efter mycket växlande grunder. Om den än stundom fullt täcker den skada, som vållas, är den i andra fall mera begränsad, och i många fall få mycket kännbara förluster bäras utan någon ersättning. Det är bland annat av intresse att iakttaga att icke ens den som får avstå sin egen-

dom numera alltid kan påräkna att få den ersatt till sitt fulla värde. Kända äro de klagomål som från bilägares sida rests över de grunder efter vilka de erhållit ersättning för de bilringar de måst avstå. De ersättningar som lämnats vid monopoliseringar o. d. hava ingalunda alltid överensstämt med rättskänslans fordringar. Såväl under kristider som dessförinnan har det ofta hänt att näringsidkare fått se sin näring tillspillogiven genom statliga förbud och regleringar utan att kunna erhålla ersättning. Det är exempelvis påfallande, att staten, samtidigt som den inlöser varor under beslag, ej erkänner någon skyldighet att gottgöra förluster uppkomna genom s. k. handelsregleringar. Inom alla lager av vårt folk har man erfarenhet av dessa spörsmål. Oavlåtligen uppdyker från de mest skilda håll frågan om statens ersättningskyldighet. Man frågar sig om enskilda medborgare oförskyllt skola nödgas uppgiva rättigheter och friheter, som för rättsmedvetandet framstå såsom fundamentala och okränkbara, utan att det allmänna, i vars intresse ingreppen göras, genom ersättning påtager sig bördan av dem. Den känslan griper omkring sig, att man icke längre kan från statens sida påräkna samma omvårdnad om enskild rätt och säkerhet som tillförene.

Det är angeläget att nå fram till fastare riktlinjer för dessa spörsmåls lösning. Staten kan naturligtvis icke kapitulera för vilka anspråk som helst. Men man kan icke heller stanna vid den ganska formella gränsen mellan egendomsavhändelser och andra ingrepp i den ekonomiska friheten för att i det senare fallet blankt förvägra vad som i det förra ges med rund hand. Det är otvivelaktigt mycket svårt att forma fasta, oomtvistliga kriterier för ersättningsfrågornas bedömande. Men man behöver därför icke stanna vid den resignerade slutsatsen att frågan ändå måste överlämnas till ett skönmässigt, för varje särskilt fall avpassat bedömande från lagstiftarens sida. Om spörsmålet genomtänkes allsidigt, allvarligt och grundligt, kan det icke vara omöjligt att nå fram till allmänna riktlinjer för dess bedömande. I den mån sådana riktlinjer utkristalliseras och eventuellt också komma till uttryck i lagstiftningen, tages ett betydelsefullt steg till rättssäkerhetens befastande. Ty det innebär att de godtyckliga avgöranden efter skälighet och billighet i möjligaste mån lämna plats för lagar och författningar, för enhetlighet i lagstiftningspraxis och rättstillämpning. I sådan lagbundenhet får den ekonomiska friheten en fastare förankring än i växlande avgöranden av lagstiftare och myndigheter.

I första hand är det angeläget att den utredning vi åsyfta skapar överblick över frågans nuvarande läge. Det gäller sålunda att analysera nu rådande ordning, klargöra, i vad mån den uppbares av enhetliga grundtankar och i vad mån den tvärtom bestämts av tillfälliga och godtyckliga avgöranden, till äventyrs bestämda av stridande ekonomiska intressen. Därefter gäller det att se framåt. Vi måste här inskränka oss till några huvudsynpunkter, som i detta sammanhang måste bli avgörande.

Det gäller att fasthålla, att det är fråga om rättssynpunkter. Ofta säges

det, att ersättning på sin höjd kan påkallas av »billighetsskäl»; därifrån ledes man lätt till tanken att ersättningen egentligen bör fattas som ett av sociala skäl förunnat understöd. Gentemot detta beraktelsesätt måste den uppfattningen med styrka hävdas, att frågan gäller värnet om medborgarnas ekonomiska rättigheter och i följd härav också en *rätt* till ersättning. Detta värn behöver icke och kan icke innebära att den enskilde erhåller gottgörelse för all skada och all förlust som vållas genom statens ingripanden. Ersättningens storlek måste bero av mångahanda olika faktorer: huruvida ingripandena på ett godtyckligt sätt drabba enskilda personer, medan andra gå fria, de syften som uppbära ingripandena o. s. v. (jfr härom Förvaltningsrättslig tidskrift 1943 s. 302 ff.). Men under alla omständigheter böra ersättningarna utmätas så att äganderätten och den ekonomiska friheten förbliva vad de hittills varit: de säkra grundvalarna för vårt samhällsliv.

Med åberopande av vad nu anförts tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning av spørsmålet om statens skyldighet att giva ersättning vid intrång i äganderätten och den ekonomiska friheten och för riksdagen framlägga de förslag till lagstiftning, som av utredningen kunna föranledas.

Stockholm den 22 januari 1944.

Nils Herlitz.

Eilif Sylwan.

Nils Holmström.

Gösta Siljeström.
